

K O M U N I K A T
Z B A D A Ń

Warszawa, marzec 2010

www.cbos.pl ● sekretariat@cbos.pl

BS/32/2010

**GOTOWOŚĆ POLAKÓW
DO WSPÓŁPRACY**

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
3 października 2008 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

- ▶ W sens współpracy z innymi ludźmi niezmiennie wierzy zdecydowana większość badanych (79%, spadek o 2 punkty od 2008 roku) – sądzą oni, że działając wspólnie można osiągnąć więcej niż w pojedynkę. Tylko co ósmy dorosły Polak (12%, wzrost o 2 punkty) uważa, że współpraca z innymi ludźmi to na ogół marnowanie czasu.
- ▶ Polacy oprócz tego, że niezmiennie wierzą w sens współpracy, coraz częściej wyrażają przekonanie o skuteczności wspólnego działania na rzecz swojej społeczności lokalnej. Obecnie opinię taką podziela dwie trzecie ankietowanych (66%), a poczucie swoistej bezradności w tym wymiarze cechuje co czwartego respondenta (25%).
- ▶ Pomimo silnego przekonania o sensie i skuteczności współpracy między ludźmi, od 2002 roku odnotowujemy nieznaczny, aczkolwiek systematyczny, spadek gotowości Polaków do współdziałania. Coraz więcej osób deklaruje, że nie zna nikogo spoza rodziny, z kim skłonni byliby współpracować (wzrost od 2002 roku z 25% do 33%), coraz mniej jest chętnych działać wspólnie z innymi chociażby w jednej dziedzinie (spadek od 2002 roku z 75% do 68%). Mimo wszystko gotowość Polaków do współpracy jest wciąż stosunkowo duża.

POZIOM GOTOWOŚCI DO WSPÓŁPRACY Z LUDŹMI SPOZA SWOJEJ RODZINY*					
Odsetki respondentów					
	niewykazujących żadnej gotowości do współpracy**	deklarujących gotowość do współpracy:			
		w jednej dziedzinie	w dwóch dziedzinach	w trzech dziedzinach	w czterech dziedzinach
I 2002	25	20	19	18	18
I 2004	27	13	16	18	26
I 2006	30	16	16	17	21
I 2008	32	15	15	16	22
I 2010	33	15	16	15	21

* Uwzględniono gotowość do pożyczenia wartościowych rzeczy, pracy społecznej na rzecz swojego środowiska i osób potrzebujących, wspólnego prowadzenia działalności gospodarczej oraz politycznej

** Respondenci, którzy na wszystkie pytania odpowiedzieli: „nie znam” lub „trudno powiedzieć”

Opracowaniem na temat społecznej gotowości do współpracy zamykamy cykl komunikatów poświęconych ogólnej problematyce społeczeństwa obywatelskiego w Polsce¹. Dotychczasowe analizy wykazują zarówno pozytywne, jak i negatywne symptomy w zakresie społecznej aktywności obywateli. Umocniła się na przykład wiara Polaków w skuteczność wspólnego działania na rzecz swojej społeczności lokalnej, zwiększył się odsetek respondentów deklarujących znajomość osób udzielających się społecznie, wzrosła także liczba badanych zaangażowanych w działalność organizacji obywatelskich. Jednocześnie zmniejszył się odsetek ankietowanych udzielających innym pomocy charytatywnej oraz osłabło zaufanie do większości instytucji życia publicznego. Nie zmienia się istotnie odsetek respondentów pracujących społecznie na rzecz swojej społeczności lokalnej lub potrzebujących, w miarę stabilne są także: ogólny wskaźnik dobroczynności, stopień zaangażowania w wolontariat oraz poziom zaufania w sferze prywatnej.

W niniejszym komunikacie² postaramy się opisać stan gotowości Polaków do współpracy z osobami spoza swojej rodziny, a więc zbadamy, jak dalece skłonni są wraz z innymi podejmować wspólne działania w różnych dziedzinach życia. Porównując wyniki badań przeprowadzonych w latach 2002 – 2010 sprawdzimy, czy zmienił się stosunek społeczeństwa do współpracy oraz jak się kształtuje w czasie poziom gotowości do kooperacji.

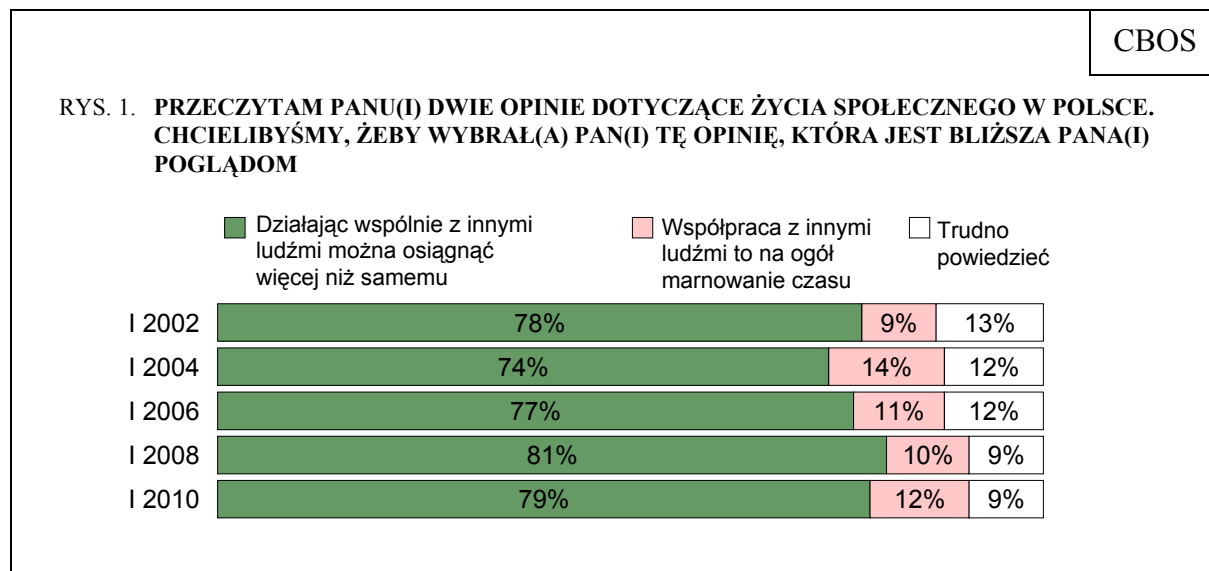
WIARA W SENS WSPÓLPRACY

Niezmiennie ponad trzy czwarte badanych (79%, spadek o 2 punkty od 2008 roku) wierzy w sens współpracy z innymi ludźmi. Sądzą oni, że działając wspólnie można osiągnąć więcej niż samemu. Tylko co ósmy dorosły Polak (12%, wzrost o 2 punkty) wyraża przekonanie, że współpraca z innymi ludźmi to na ogół marnowanie czasu.

¹ Zob. komunikaty CBOS: „Działalność społeczna Polaków”, styczeń 2010; „Dobroczynność w Polsce”, luty 2010; „Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich w latach 1998 – 2010”, luty 2010; „Zaufanie społeczne”, marzec 2010 (oprac. R. Boguszewski).

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (236) zrealizowano w dniach 7 – 13 stycznia 2010 roku na liczącej 1052 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

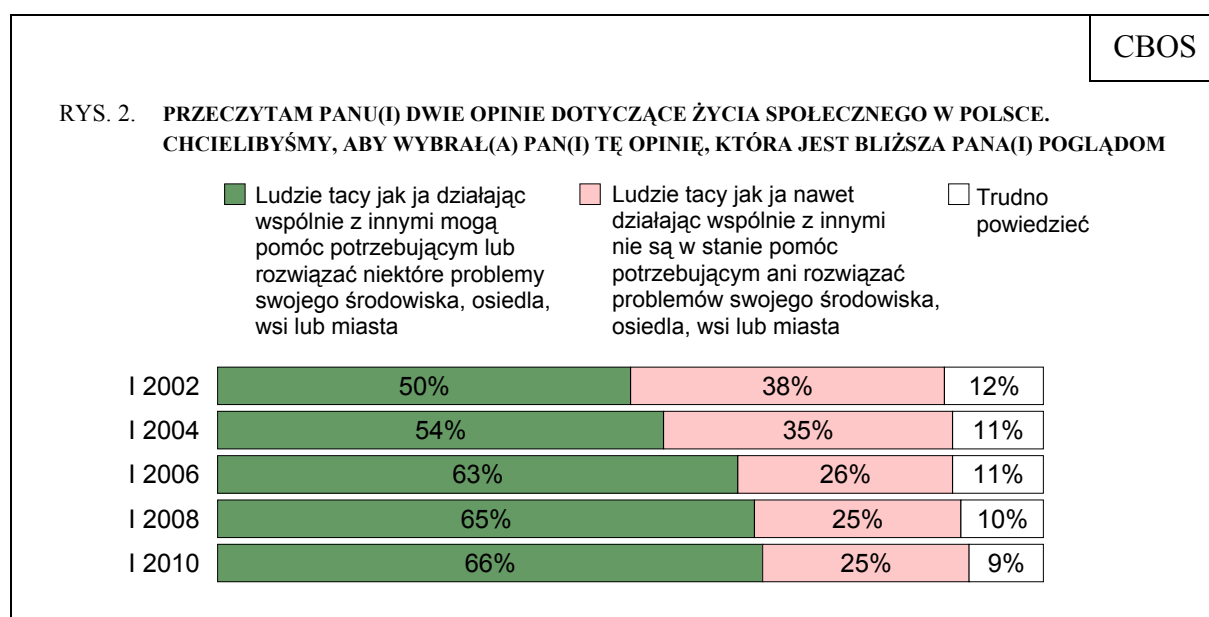
Z dłuższej perspektywy można zauważyć, że wiara w opłacalność wspólnego działania, pomimo nieznacznych wahań, pozostaje w miarę stabilna i od początku monitoringu dotyczy zdecydowanej większości Polaków.

Osoby, które zdają sobie sprawę z korzyści płynących ze współpracy z innymi, dominują we wszystkich grupach socjodemograficznych. Ich odsetek w pewnym stopniu zależy jednak od położenia społecznego. Jest tym większy, im badani są młodszy, lepiej wykształceni i lepiej sytuowani. Opłacalność współpracy najczęściej dostrzegają osoby w wieku od 18 do 24 lat, badani z wyższym wykształceniem, respondenci o dochodach powyżej 1500 zł *per capita*, respondenci zadowolony z sytuacji materialnej swoich gospodarstw domowych, a ponadto mieszkańcy dużych (aczkolwiek nie największych) miast, technicy, pracownicy administracyjno-biurowi, kadra kierownicza i wyżsi specjaliści, a także uczniowie i studenci oraz badani pracujący na własny rachunek.

Opinię, że współpraca z innymi ludźmi to na ogół marnowanie czasu, stosunkowo najczęściej podzielają renciści, robotnicy niewykwalifikowani, bezrobotni, osoby niezadowolony z sytuacji materialnej swoich gospodarstw domowych, badani z podstawowym wykształceniem oraz respondenci o najniższych dochodach *per capita* (zob. tabele aneksowe).

Polacy oprócz tego, że niezmiennie wierzą w sens współpracy, coraz częściej wyrażają przekonanie o skuteczności wspólnego działania na rzecz swojej społeczności lokalnej. Obecnie podziela je dwie trzecie ankietowanych (66%), co oznacza, że od 2002 roku odsetek badanych deklarujących, że ludzie tacy jak oni działając wspólnie z innymi są w stanie rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi, miasta lub pomóc osobom potrzebującym, wzrósł o 16 punktów. W tym czasie liczba tych, którzy twierdzą, że nawet wspólne z innymi działanie nie jest w stanie przyczynić się do rozwiązania problemów lokalnych, zmniejszyła się o 13 punktów. Poczucie swoistej bezradności obywatelskiej cechuje obecnie co czwartego respondenta (25%).

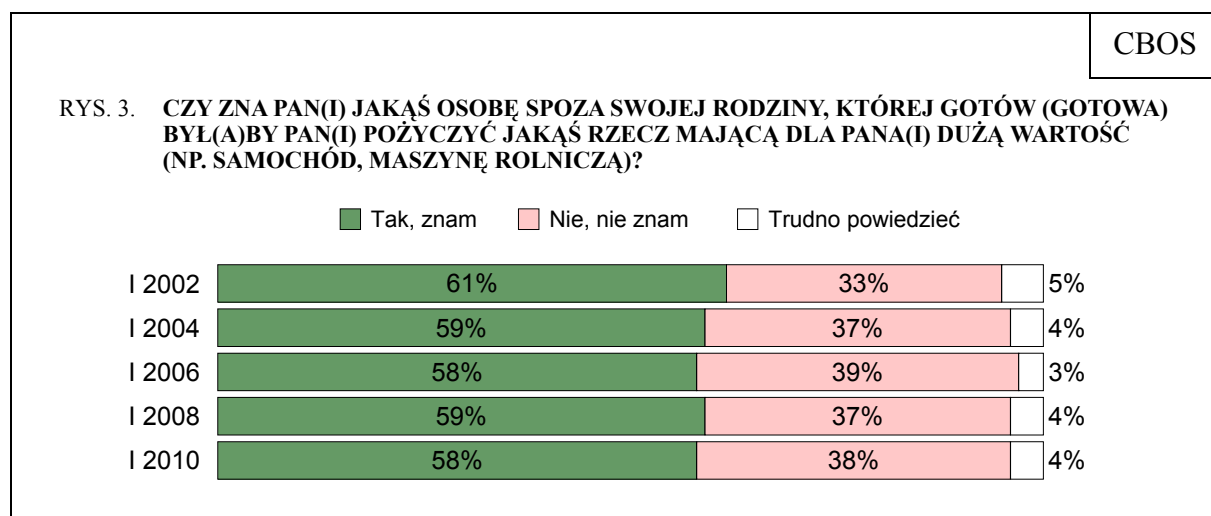
Mimo iż we wszystkich analizowanych grupach dominuje wiara w skuteczność wspólnych działań na rzecz społeczności lokalnej, również w tej kwestii poglądy są w znacznym stopniu zróżnicowane społecznie. Przekonanie, że działając wspólnie z innymi można przyczynić się do rozwiązania niektórych problemów swojej społeczności, zwykle częściej niż inni wyrażają osoby młodsze, lepiej wykształcone, badani uzyskujący wyższy dochód *per capita*, respondenci zadowoleni z sytuacji materialnej swoich rodzin, zajmujący raczej znaczące pozycje zawodowe (najczęściej są to pracownicy wyższego i średniego szczebla oraz prywatni przedsiębiorcy), a także mieszkańcy największych miast.

Bezradność obywatelska najczęściej cechuje osoby niezadowolone z sytuacji materialnej swoich gospodarstw domowych, rencistów, rolników, robotników wykwalifikowanych, badanych z podstawowym wykształceniem, mieszkańców miast od 20 do 100 tys. ludności, respondentów uzyskujących dochód poniżej 500 zł *per capita*, ankietowanych w wieku 65 lat i starszych, respondentów o niesprecyzowanych poglądach politycznych oraz bezrobotnych (zob. tabele aneksowe).

W JAKICH DZIEDZINACH POLACY SĄ GOTOWI WSPÓLPRACOWAĆ?

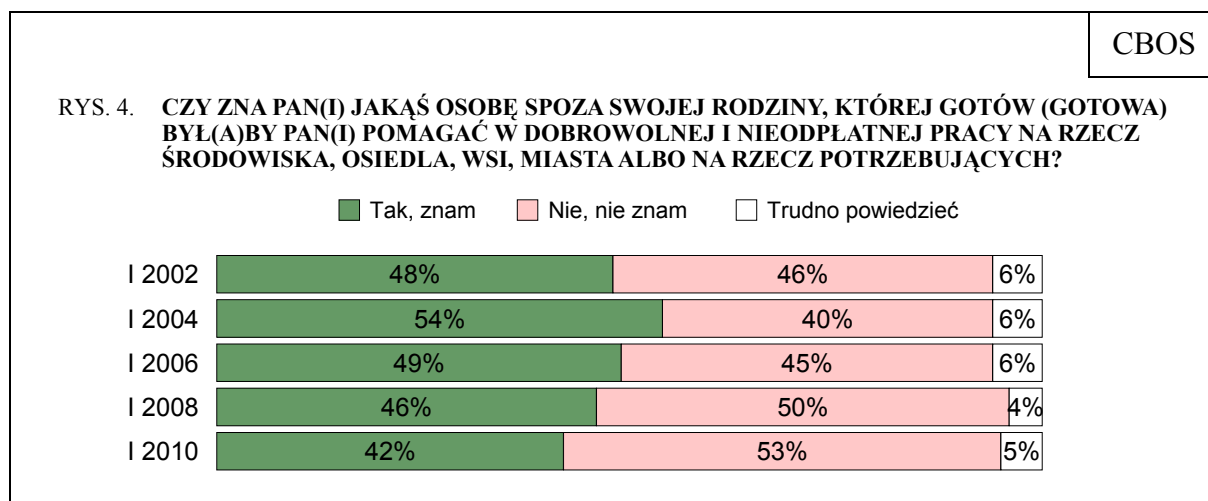
O gotowości do współpracy świadczą w naszych sondażach deklaracje, że badani znają osoby spoza rodziny, z którymi chętnie współdziałaliby w takich konkretnych sprawach, jak: praca społeczna na rzecz środowiska lokalnego, kampania przed wyborami samorządowymi lub parlamentarnymi, wspólne prowadzenie działalności gospodarczej oraz pożyczanie wartościowych rzeczy.

Tak jak w latach poprzednich ankietowani najbardziej skłonni są do współdziałania pożyczając osobom spoza rodziny rzeczy mające dużą wartość (jak np. samochód czy maszyna rolnicza) – nadal większość z nich (58%) składa takie deklaracje. Prawie dwie piąte badanych (38%) twierdzi, że nie mają znajomych, którym byliby gotowi pożyczyć coś wartościowego. Oczywiście w pewnym stopniu (w tym wypadku trudnym do oszacowania) może to też wynikać z faktu nieposiadania żadnych wartościowych rzeczy.

Mniej osób wykazuje gotowość do współdziałania na rzecz swojej społeczności lokalnej. Tylko nieco ponad dwie piąte ankietowanych (42%) ma znajomych społeczników,

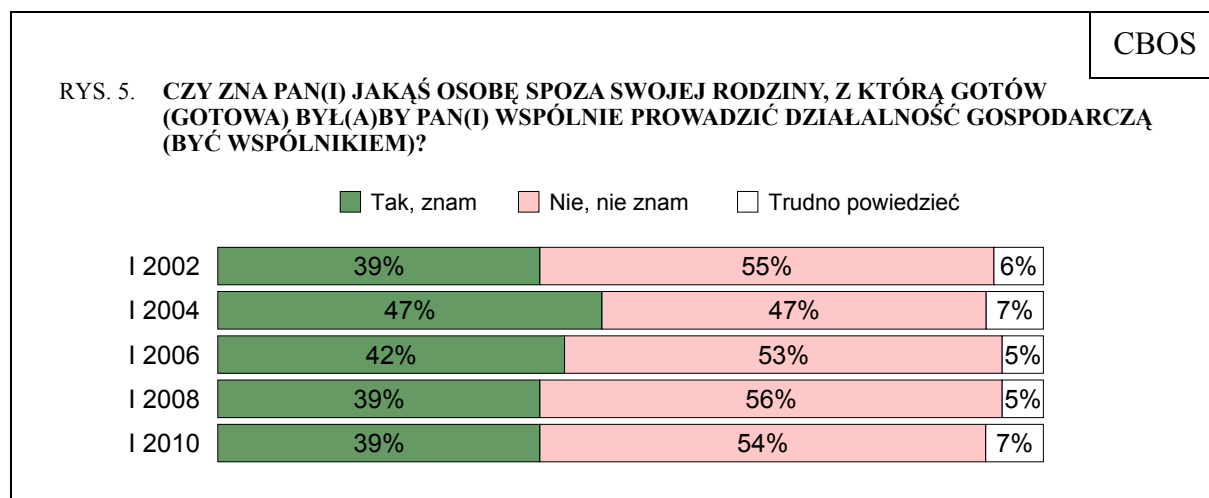
którym gotowi byliby pomagać w dobrowolnej i bezpłatnej pracy na rzecz swojego środowiska lub ludzi potrzebujących. Więcej niż co drugi badany (53%) przyznaje, że nie zna nikogo, z kim mógłby współdziałać w tej dziedzinie³. Co istotne, poziom gotowości do współdziałania na rzecz swojej społeczności lokalnej od dłuższego czasu charakteryzuje się ogólną tendencją spadkową. Od 2008 roku odsetek respondentów znających jakiegoś społecznika, któremu gotowi byliby pomagać w jego działalności, zmniejszył się o kolejne 4 punkty, co w porównaniu z rokiem 2004 daje już 12-punktowy spadek. Jednocześnie w ciągu ostatnich sześciu lat liczba osób niezainteresowanych współpracą na rzecz lokalnej społeczności i potrzebujących wzrosła o 13 punktów procentowych, co sprawia, że jest obecnie najwyższa od początku monitoringu. Z drugiej jednak strony w ostatnich latach wzrosła liczba osób angażujących się społecznie w ramach organizacji obywatelskich⁴. Być może nasila się w Polsce przekonanie, że pomocą potrzebującym oraz kształtowaniem lokalnego środowiska powinny raczej zajmować się odpowiednie organizacje (których jest coraz więcej) niż indywidualne osoby.

Jeszcze mniej ankietowanych wyraża chęć wspólnego prowadzenia działalności gospodarczej z osobami spoza rodziny. Deklaracje takie składa obecnie – tak jak przed dwoma laty – dwie piąte badanych (39%), a ponad połowa (54%, spadek o 2 punkty) twierdzi, że nie zna nikogo, z kim mogłaby współdziałać na tym polu. Wprawdzie od 2008 roku niewiele w tym względzie się zmieniło, jednak z dłuższej perspektywy widoczne są pewne niekorzystne symptomy. W ciągu ostatnich sześciu lat deklarowana gotowość do

³ Zob. komunikat CBOS „Działalność społeczna Polaków” *op. cit.*, s. 9 – 10.

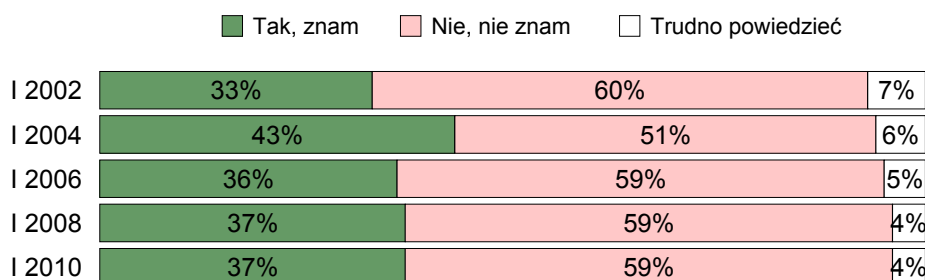
współpracy biznesowej zmniejszyła się o 8 punktów i obecnie kształtuje się na poziomie z 2002 roku.

Na równie niskim poziomie jak chęć współdziałania w sferze biznesowej utrzymuje się gotowość do współpracy w dziedzinie polityki. Tak jak dwa lata temu tylko niespełna dwie piąte respondentów (37%) deklaruje znajomość osób, którym gotowi byłiby aktywnie pomagać w zostaniu radnym lub posłem. Trzy piąte ankietowanych (59%) twierdzi natomiast, że nie zna nikogo takiego. Tegoroczne wyniki są zbliżone do uzyskanych w latach 2002, 2006 i 2008, natomiast nieco gorsze niż w roku 2004, kiedy to wyrażana chęć aktywnego uczestnictwa w ewentualnej kampanii wyborczej była jak dotąd najwyższa (deklarowało ją 43% ankietowanych). Z pewnością nie bez wpływu na utrzymujący się wśród Polaków brak gotowości do zaangażowania w tej sprawie pozostaje negatywny stereotyp polityki oraz raczej niekorzystny wizerunek polityków.

⁴ Zob. komunikat CBOS „Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich w latach 1998 – 2010”, *op. cit.*

RYS. 6. CZY ZNA PAN(I) JAKĄS OSOBĘ SPOZA SWOJEJ RODZINY, KTÓREJ GOTÓW (GOTOWA) BYŁ(A)BY PAN(I) AKTYWNIEM POMAGAĆ W ZOSTANIU RADNYM, POSŁEM ITP.?

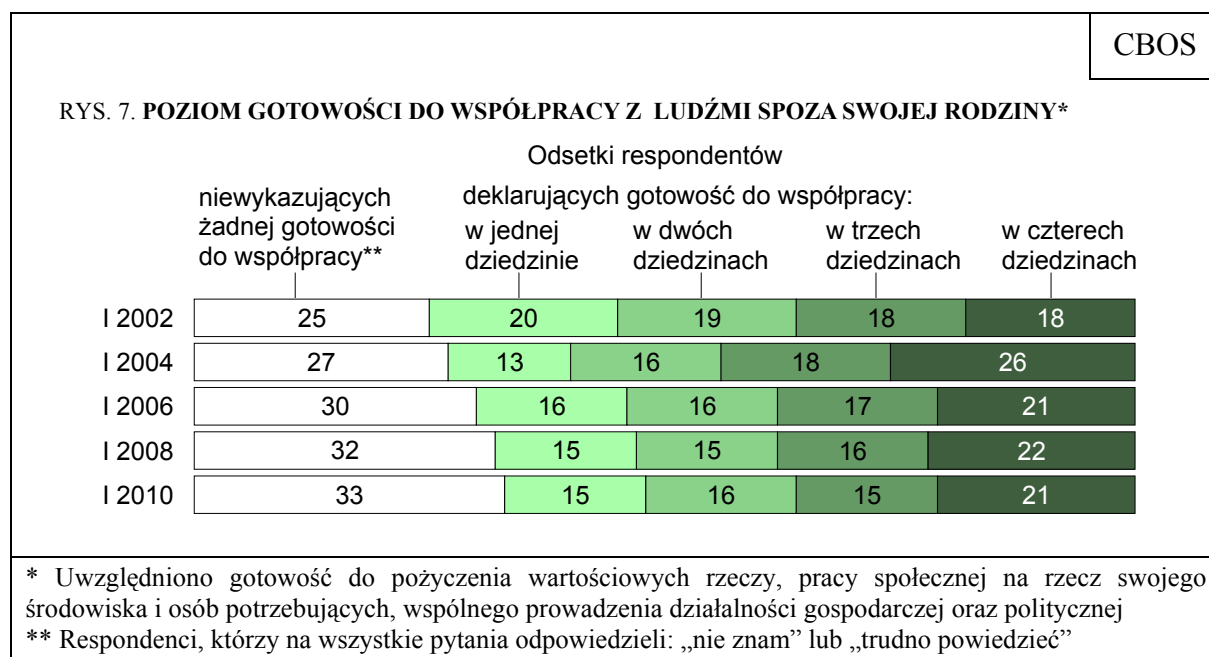
Gotowość do współpracy zarówno w dziedzinie polityki, jak i biznesu czy też kształtowania lokalnego środowiska i budowania relacji międzyludzkich jest istotnie zróżnicowana społecznie. Zależy przede wszystkim od wieku badanych oraz poziomu ich wykształcenia, a w pewnym stopniu również od wielkości miejscowości zamieszkania, pozycji zawodowej, sytuacji materialnej i płci.

Deklarowana chęć współdziałania w różnych dziedzinach cechuje przede wszystkim respondentów młodszych i lepiej wykształconych. Częściej niż inni wyrażają ją również mieszkańcy największych miast, osoby uzyskujące dochód powyżej 1500 zł *per capita*, badani zadowoleni z warunków materialnych swoich gospodarstw domowych, a ze względu na status zawodowy: kadra kierownicza i wyżsi specjaliści, średni personel techniczny, pracownicy administracyjno-biurowi, prywatni przedsiębiorcy, a także uczniowie i studenci oraz rolnicy. Na ogół większą otwartością na współpracę charakteryzują się mężczyźni niż kobiety (zob. tabele aneksowe).

POZIOM GOTOWOŚCI DO WSPÓŁPRACY

Gotowość do współpracy próbujemy ocenić zliczając dziedziny, w których ankietowani wyrażają chęć współdziałania z ludźmi spoza własnej rodziny. Okazuje się, że dwie trzecie badanych (67%) ma znajomych, z którymi skłonni są w jakiś sposób współdziałać, w tym co piąty (21%) deklaruje gotowość do współpracy we wszystkich czterech dziedzinach, jedna siódma (15%) – w trzech oraz zbliżone liczebnie grupy – w dwóch dziedzinach (16%) i w jednej (15%). Co trzeci badany (33%) nie wykazuje chęci do współpracy w żadnej z wymienionych dziedzin.

Należy podkreślić, że od 2002 roku odnotowujemy nieznaczny, aczkolwiek systematyczny, spadek gotowości Polaków do współdziałania. Coraz więcej badanych deklaruje, że nie zna nikogo spoza rodziny, z kim skłonni byliby współpracować (wzrost od 2002 roku o 8 punktów), coraz mniej jest natomiast gotowych działać wspólnie z innymi chociażby w jednej dziedzinie (spadek od 2002 roku o 8 punktów).

Ogólny wskaźnik gotowości do współpracy, mierzony na skali od 0 do 4 (0 = niechęć do współdziałania we wszystkich czterech dziedzinach; 4 = gotowość do współpracy we wszystkich dziedzinach), wynosi dla ogółu Polaków 1,76. Jeżeli natomiast chodzi o różnicowania społeczne, jego wartość wzrasta przede wszystkim wraz z poziomem wykształcenia respondentów, a maleje wraz z ich wiekiem.

Wskaźnik nasilenia gotowości do współdziałania przyjmuje najwyższe wartości dla osób w wieku od 18 do 24 lat (średnia = 2,38) i dla respondentów z wyższym wykształceniem (2,36), a ponadto dla osób pracujących na własny rachunek (2,58), uczniów i studentów (2,48), kadry kierowniczej i specjalistów wyższego szczebla (2,33) oraz badanych uzyskujących dochód miesięczny powyżej 1500 zł *per capita* (2,31).

Tabela 1

Cechy społeczno-demograficzne		Średni wskaźnik nasilenia gotowości do współpracy mierzony na skali 0–4	Odchylenie standardowe
	Ogółem	1,76	1,55
Płeć			
Mężczyźni		1,96	1,56
Kobiety		1,58	1,52
Wiek			
Od 18 do 24 lat		2,38	1,41
25 – 34		2,05	1,48
35 – 44		2,06	1,48
45 – 54		1,69	1,58
55 – 64		1,49	1,54
65 lat i więcej		1,03	1,41
Miejsce zamieszkania			
Wieś		1,69	1,59
Miasto do 20 tys.		1,76	1,57
20 – 100 tys.		1,72	1,59
101 – 500 tys.		1,65	1,42
501 tys. i więcej mieszkańców		2,11	1,45
Wykształcenie			
Podstawowe		1,27	1,51
Zasadnicze zawodowe		1,60	1,53
Średnie		1,97	1,50
Wyższe		2,36	1,44
Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)			
Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem		2,33	1,40
Średni personel, technicy		2,23	1,64
Pracownicy administracyjno-biurowi		2,09	1,50
Pracownicy usług		1,53	1,47
Robotnicy wykwalifikowani		1,72	1,53
Robotnicy niewykwalifikowani		1,33	1,41
Rolnicy		1,97	1,50
Pracujący na własny rachunek		2,58	1,44
Bierni zawodowo			
Renciści		1,30	1,62
Emeryci		1,17	1,46
Uczniowie i studenci		2,48	1,37
Bezrobotni		1,71	1,55
Dochoły na jedną osobę w gospodarstwie domowym			
Do 500 zł		1,90	1,59
501 – 750 zł		1,72	1,60
751 – 1000 zł		1,50	1,54
1001 – 1500 zł		1,62	1,50
Powżej 1500 zł		2,31	1,40
Ocena warunków materialnych gospodarstwa domowego			
Złe		1,33	1,50
Średnie		1,60	1,55
Dobre		2,08	1,49
Uczestnictwo w praktykach religijnych			
Kilka razy w tygodniu		1,84	1,52
Raz w tygodniu		1,79	1,59
1–2 razy w miesiącu		1,65	1,51
Kilka razy w roku		1,69	1,49
W ogóle nie uczestniczy		1,86	1,52
Poglądy polityczne			
Lewica		1,79	1,48
Centrum		1,85	1,57
Prawica		1,93	1,56
Trudno powiedzieć		1,32	1,45

Stosunkowo najmniejszą skłonnością do współpracy charakteryzują się osoby w wieku 65 lat i starsze (średnia = 1,03), emeryci (1,17), osoby z podstawowym wykształceniem (1,27), renciści (1,30), badani o niesprecyzowanych poglądach politycznych (1,32) oraz respondenci niezadowoleni z kondycji materialnej swoich gospodarstw domowych (1,33). Jak się wydaje, istotna zależność gotowości do współpracy i wieku badanych pozwala w pewnym stopniu tłumaczyć spadek deklarowanej chęci współdziałania starzeniem się polskiego społeczeństwa.

Deklarowana gotowość do współpracy w znacznym stopniu zależy również od posiadanych przekonań na temat efektywności i skuteczności wspólnego działania. Osoby twierdzące, że współpracując z innymi można osiągnąć więcej niż samemu, znacznie częściej deklarują chęć niesienia pomocy i podejmowania wspólnych działań niż te, które są przekonane, że współpraca z innymi ludźmi to na ogół marnowanie czasu (r Pearsona = 0,217; $p < 0,001$). Podobnie respondenci przekonani, że ludzie tacy jak oni, działając wspólnie z innymi, mogą pomóc potrzebującym lub rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta, znacznie chętniej skłonni są współpracować niż ci, którzy sądzą, że nawet wspólne działanie nie jest w stanie nic zmienić w tym względzie (r Pearsona = 0,209; $p < 0,001$).

DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNA I ZAUFANIE A GOTOWOŚĆ DO WSPÓŁPRACY

Wyniki naszego sondażu wskazują, że gotowość do współpracy z ludźmi spoza swojej rodziny w dużej mierze zależy od dotychczasowej aktywności społecznej Polaków, a więc od tego, czy badani mają już jakieś doświadczenie w pracy społecznej na rzecz swojej społeczności lokalnej, czy w jakiejś formie pomagali potrzebującym oraz czy aktywnie działają w różnego typu organizacjach o charakterze obywatelskim.

Średnie nasilenie gotowości do współpracy jest istotnie wyższe w przypadku respondentów angażujących się w działalność dobroczynną lub pracujących społecznie (indywidualnie lub w ramach organizacji obywatelskich) niż tych, którzy tego typu aktywności nie wykazują.

Tabela 2

	Średnie dla:		
	osób angażujących się w działalność dobroczynną*	osób niezaangażowanych w działalność dobroczynną*	Ogółu badanych
Wskaźnik nasilenia gotowości do współpracy (skala 0 – 4)	2,12	1,15	1,76

* Na podstawie ogólnego wskaźnika dobroczynności (zob. komunikat CBOS „Dobroczynność w Polsce”, *op. cit.*, s. 6 – 8)

Tabela 3

Wskaźnik zaufania:	Średnie dla:		
	osób angażujących się społecznie (indywidualnie lub w ramach organizacji)*	osób niezaangażowanych w pracę społeczną*	Ogółu badanych
Wskaźnik nasilenia gotowości do współpracy (skala 0 – 4)	2,29	1,46	1,76

* Na podstawie zbiorczego wskaźnika zaangażowania w pracę społeczną (zob. komunikat CBOS „Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich w latach 1998 – 2010”, *op. cit.*, s. 10 – 13)

Analiza korelacji potwierdza powyższe zależności. Deklarowana gotowość do współpracy w różnych dziedzinach jest tym wyższa, im większe zaangażowanie badanych w działalność na rzecz własnej społeczności oraz osób potrzebujących, im szerszy zakres niesionej pomocy charytatywnej oraz im częstsza działalność w ramach organizacji obywatelskich.

Tabela 4. Współczynniki korelacji r Pearsona

Wskaźniki społecznej aktywności:	Nasilenie gotowości do współpracy
– ogólny wskaźnik dobroczynności ⁵	0,324*
– stopień zaangażowania w działalność charytatywną ⁶	0,299*
– działalność w organizacjach obywatelskich ⁷	0,202*

* Zależności istotne na poziomie 0,01

Poziom gotowości do współpracy zależy w pewnym stopniu także od tego, czy ankietowani darzą zaufaniem swoich znajomych, współpracowników, lokalnych społeczników oraz dalszych krewnych. W nieco mniejszym stopniu zależność ta dotyczy zaufania do sąsiadów i najbliższych członków rodziny. Chęć współdziałania nie wiąże się natomiast z deklarowanym zaufaniem do osób nieznanymi spotykanych w różnych sytuacjach,

⁵ Na podstawie ogólnego wskaźnika dobroczynności (zob. komunikat CBOS „Dobroczynność w Polsce”, *op. cit.*, s. 6 – 8).

⁶ Na podstawie wskaźnika zaangażowania w pomoc charytatywną (zob. komunikat CBOS „Dobroczynność w Polsce”, *op. cit.*, s. 3 – 5).

a w przypadku zaufania do proboszcza lokalnej parafii zależność jest odwrotnie proporcjonalna.

Im bardziej ufnie nastawieni są badani do swoich znajomych, współpracowników, osób zaangażowanych w działalność społeczną oraz członków dalszej rodziny, tym częściej wyrażają gotowość współdziałania we wszystkich omawianych dziedzinach. Większe zaufanie do sąsiadów sprzyja natomiast przede wszystkim gotowości do współpracy na rzecz swojej społeczności lokalnej, a w nieco mniejszym stopniu zależy również od deklarowanej chęci współdziałania na polu polityki oraz w dziedzinie biznesu. Zaufanie do najbliższych członków rodziny, w przeciwieństwie do deklarowanego zaufania do proboszcza lokalnej parafii, wiąże się z większą gotowością do pożyczania innym wartościowych rzeczy.

Tabela 5. Współczynniki mierzące siłę związku między zaufaniem w sferze prywatnej oraz do nieznanymi i większości ludzi a gotowością do współdziałania z osobami spoza rodziny

Zaufanie do:	Nasilenie gotowości do współdziałania	Gotowość do współdziałania z osobami spoza rodziny w dziedzinie:			
		pracy społecznej na rzecz swojej społeczności lokalnej	działalności politycznej (pomoc przy wyborach)	działalności gospodarczej, biznesowej	pożyczenia wartościowej rzeczy
– swoich znajomych	0,179**	0,127**	0,119**	0,150**	0,160**
– współpracowników	0,175**	0,136**	0,145**	0,160**	0,135**
– osób pracujących społecznie w Pana(i) miejscu zamieszkania	0,153**	0,164**	0,120**	0,092**	0,080**
– dalszej rodziny	0,142**	0,143**	0,081**	0,122**	0,116**
– sąsiadów	0,090**	0,084**	0,069*	0,073*	0,049
– najbliższej rodziny – rodziców dzieci, małżonki(a)	0,079**	0,062*	0,013	0,054	0,107**
– nieznanymi	0,047	0,074*	0,029	0,068*	0,011
– proboszcza swojej parafii	-0,082**	-0,025	-0,079*	-0,045	-0,101**

Poziom istotności korelacji oznaczono następująco: **p≤ 0,01; *p≤ 0,05

Gotowość do kooperacji w niewielkim stopniu uzależniona jest także od poziomu zaufania ankietowanych do niektórych instytucji życia publicznego. Wzrasta zwykle wraz z zaufaniem do takich organizacji jak harcerstwo (r Pearsona = 0,16), a także ONZ (r = 0,15) czy NATO (r = 0,13). W mniejszym stopniu wiąże się również ze stosunkiem respondentów do instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich, partii politycznych, dużych przedsiębiorstw,

⁷ Na podstawie wskaźnika zaangażowania w pracę społeczną (zob. komunikat CBOS „Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich w latach 1998 – 2010, *op. cit.*, s. 10 – 13).

Unii Europejskiej, PCK i Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, a także do Kościoła rzymskokatolickiego, choć – co ciekawe – w przypadku Kościoła zależność jest ujemna – zwłaszcza jeśli dotyczy pożyczania wartościowych rzeczy oraz współdziałania w dziedzinie biznesu⁸.

Tabela 6. Współczynniki mierzące siłę związku między zaufaniem do instytucji życia publicznego a gotowością do współdziałania z osobami spoza rodziny

Zaufanie do takich instytucji życia publicznego, jak:	Nasilenie gotowości do współdziałania	Gotowość do współdziałania z osobami spoza rodziny w dziedzinie:			
		pracy społecznej na rzecz swojej społeczności lokalnej	działalności politycznej (pomoc przy wyborach)	działalności gospodarczej, biznesowej	pożyczenia wartościowej rzeczy
– harcerstwo	0,157**	0,127**	0,119**	0,104**	0,135**
– ONZ	0,148**	0,098**	0,116**	0,100**	0,124**
– NATO	0,129**	0,088**	0,086**	0,075**	0,117**
– Rzecznik Praw Obywatelskich	0,093**	0,061*	0,054	0,088**	0,074**
– partie polityczne	0,091**	0,057	0,090**	0,065*	0,061*
– duże przedsiębiorstwa	0,088**	0,048	0,077*	0,090**	0,063*
– Unia Europejska	0,087**	0,006	0,070*	0,075**	0,085**
– PCK	0,085**	0,071*	0,059	0,031	0,076**
– Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy	0,080**	0,037	0,045	0,070**	0,066*
– urzędnicy administracji publicznej	0,056	0,055	0,051	0,027	0,058
– Kościoły innych wyznań	0,051	0,091**	0,055	0,025	0,020
– Sejm i Senat	0,050	0,040	0,064*	0,033	0,024
– policja	0,049	0,047	0,059	0,053	0,026
– związki zawodowe	0,042	0,045	0,052	0,046	0,038
– sądy	0,040	0,043	0,026	0,050	0,041
– władze lokalne miasta/gminy	0,040	0,050	0,032	-0,002	0,031
– Caritas	0,039	0,035	0,043	0,023	0,024
– IPN	0,035	0,016	0,043	0,041	0,041
– wojsko	0,032	0,035	0,022	0,006	0,037
– rząd	0,025	0,024	0,037	0,012	-0,002
– gazety	-0,025	-0,032	0,002	0,008	-0,054
– telewizja	-0,025	-0,029	-0,010	-0,006	-0,059
– Kościół rzymskokatolicki	-0,094**	-0,020	-0,048	-0,087**	-0,099**

Poziom istotności korelacji oznaczono następująco: **p≤ 0,01; *p≤ 0,05

Na podstawie naszych analiz można stwierdzić, że istnieje istotny związek między ogólnym zaufaniem społecznym a nasileniem gotowości do współdziałania w różnych

⁸ Jeżeli chodzi o analizowane zależności, stosunek do Kościoła jako instytucji nie odpowiada jednak praktykom religijnym. Jak się bowiem okazuje, osoby regularnie uczestniczące w mszach, nabożeństwach i spotkaniach religijnych zwykle równie często deklarują gotowość do współpracy jak w ogóle niepraktykujący.

dziedzinach. Jednak związek ten, jak się okazuje, jest nieco silniejszy, jeśli chodzi o zaufanie w sferze prywatnej niż publicznej.

Tabela 7. Współczynniki korelacji r Pearsona

Poziom zaufania:*	Gotowość do współpracy
– w sferze prywatnej	0,196**
– w sferze publicznej	0,162**
– ogólny	0,190**

* Na podstawie wskaźników zaufania (zob. komunikat CBOS „Zaufanie społeczne”, *op. cit.*)

** Zależności istotne na poziomie 0,01

Pomimo pewnych niekorzystnych zmian dotyczących wprowadzie niewielkiego, ale systematycznego spadku gotowości do współpracy, wiara w opłacalność wspólnego działania pozostaje w miarę stabilna i dotyczy zdecydowanej większości Polaków. Nie ma też w społeczeństwie większych wątpliwości co do tego, że wspólne działanie może być skuteczne i przyczyniać się do pomocy potrzebującym oraz do rozwiązywania niektórych problemów lokalnego środowiska, osiedla, wsi czy miasta.

W związku z tym, że zaangażowanie w działalność społeczną (czy to indywidualną, czy w ramach organizacji obywatelskich) jest związane z deklarowaną gotowością do współpracy, wydaje się, że możliwości rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce są mimo wszystko ciągle duże i w znacznym stopniu niewykorzystane.

Opracował
Rafał BOGUSZEWSKI

A N E K S

Tabela 1

		Która z poniższych opinii jest bliższa Pana(i) poglądom?			Liczba osób
		Działając wspólnie z innymi ludźmi można osiągnąć więcej niż samemu	Współpraca z innymi ludźmi to na ogół marnowanie czasu	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		79	12	9	1052
Płeć	Mężczyźni	81	11	8	497
	Kobiety	78	13	9	555
Wiek	18-24 lata	86	10	4	143
	25-34	86	6	7	203
	35-44	84	10	6	155
	45-54	76	14	10	187
	55-64	73	17	10	181
	65 lat i więcej	72	15	13	183
Miejsce zamieszkania	Wieś	75	16	9	393
	Miasto do 20 tys.	81	7	12	135
	20-100 tys.	81	9	10	202
	101-500 tys.	87	9	4	172
	501 tys. i więcej mieszk.	81	12	6	150
Wykształcenie	Podstawowe	69	19	13	269
	Zasadnicze zawodowe	75	16	9	268
	Średnie	87	7	7	355
	Wyższe	90	6	5	160
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	88	9	3	92
	Średni personel, technicy	92	6	2	40
	Pracownicy adm.-biurowi	90	2	9	57
	Pracownicy usług	84	6	10	67
	Robotnicy wykwalifikowani	80	8	12	129
	Robotnicy niewykwalifik.	68	22	10	50
	Rolnicy	79	15	6	56
	Pracujący na własny rach.	85	8	7	51
Bierni zawodowo	Renciści	59	23	18	85
	Emeryci	75	14	11	212
	Uczniowie i studenci	88	8	4	101
	Bezrobotni	76	20	4	59
	Gospodynie domowe i inni	83	11	6	53
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	81	10	9	128
	spółce właścicieli prywatnych ipaństwa	84	10	6	85
	sekt. prywat. poza rolnict.	85	7	8	247
	prywatnym gosp. rolnym	77	18	5	45
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	74	18	8	215
	501-750	81	12	7	161
	751-1000	77	13	11	193
	1001-1500	83	9	8	115
	Powyżej 1500 zł	90	6	4	122
Ocena własnych war. mater.	Złe	72	19	9	143
	Średnie	73	15	12	478
	Dobre	89	6	5	431
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	73	12	14	59
	Raz w tygodniu	80	13	7	507
	1-2 razy w miesiącu	79	11	9	169
	Kilka razy w roku	77	13	10	198
	W ogóle nie uczestniczy	83	9	8	119
Poglądy polityczne	Lewica	84	7	8	136
	Centrum	83	12	5	351
	Prawica	82	11	7	341
	Trudno powiedzieć	67	16	16	223

Tabela 2

		Która z poniższych opinii jest bliższa Pana(i) poglądom?			Liczba osób	
		Ludzie tacy jak ja, nawet działając wspólnie z innymi, nie są w stanie pomóc potrzebującym ani rozwiązać problemów swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta	Ludzie tacy jak ja, działając wspólnie z innymi, mogą pomóc potrzebującym lub rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta	Trudno powiedzieć		
		%	%	%		
Ogółem		25	66	9	1052	
Płeć	Mężczyźni	25	67	8	497	
	Kobiety	26	64	10	555	
Wiek	18-24 lata	24	72	4	143	
	25-34	18	71	10	203	
	35-44	22	74	4	155	
	45-54	30	59	11	187	
	55-64	27	61	12	181	
	65 lat i więcej	31	57	12	183	
Miejsce zamieszkania	Wieś	29	60	11	393	
	Miasto do 20 tys.	21	69	10	135	
	20-100 tys.	33	60	7	202	
	101-500 tys.	22	70	8	172	
Wykształcenie	501 tys. i więcej mieszk.	13	80	7	150	
	Podstawowe	33	55	11	269	
	Zasadnicze zawodowe	32	59	9	268	
	Średnie	22	70	8	355	
Wyższe	Wyższe	10	82	8	160	
	Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	16	78	5	92
		Średni personel, technicy	11	83	6	40
		Pracownicy adm.-biurowi	18	70	11	57
Pracownicy usług		26	59	14	67	
Robotnicy wykwalifikowani		33	58	9	129	
Robotnicy niewykwalifik.		23	66	11	50	
Rolnicy		33	61	6	56	
Pracujący na własny rach.	25	72	3	51		
Bierni zawodowo	Renciści	35	51	15	85	
	Emeryci	28	60	12	212	
	Uczniowie i studenci	14	84	3	101	
	Bezrobotni	30	62	8	59	
	Gospodynie domowe i inni	27	62	11	53	
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	19	71	10	128	
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	22	69	9	85	
	sekt. pryw. poza rolnict.	24	68	8	247	
	prywatnym gosp. rolnym	37	61	2	45	
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	32	60	8	215	
	501-750	31	62	7	161	
	751-1000	29	61	11	193	
	1001-1500	22	71	7	115	
	Powyżej 1500 zł	15	77	7	122	
Ocena własnych war. mater.	Złe	40	49	12	143	
	Średnie	27	61	11	478	
	Dobre	18	76	6	431	
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	29	66	5	59	
	Raz w tygodniu	23	68	9	507	
	1-2 razy w miesiącu	24	64	12	169	
	Kilka razy w roku	29	61	10	198	
	W ogóle nie uczestniczy	28	64	8	119	
Poglądy polityczne	Lewica	27	65	8	136	
	Centrum	23	70	7	351	
	Prawica	23	69	8	341	
	Trudno powiedzieć	31	53	16	223	

Tabela 3

		Czy zna Pan(i) jakąś osobę spoza swojej rodziny, której gotów/gotowa był(a)by Pan(i) pożyczyć jakąś rzecz, która ma dla Pana(i) dużą wartość (np. samochód, maszynę rolniczą itp.)?			Liczba osób
		Tak, znam	Nie, nie znam	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		58	38	4	1052
Płeć	Mężczyźni	63	35	2	497
	Kobiety	54	41	5	555
Wiek	18-24 lata	75	22	3	143
	25-34	67	30	3	203
	35-44	69	31		155
	45-54	57	39	4	187
	55-64	48	47	5	181
	65 lat i więcej	38	57	5	183
Miejsce zamieszkania	Wieś	56	41	3	393
	Miasto do 20 tys.	58	38	4	135
	20-100 tys.	55	44	2	202
	101-500 tys.	58	37	6	172
	501 tys. i więcej mieszk.	70	26	4	150
Wykształcenie	Podstawowe	43	53	4	269
	Zasadnicze zawodowe	55	42	3	268
	Średnie	66	31	3	355
	Wyższe	74	22	4	160
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	73	23	4	92
	Średni personel, technicy	69	25	6	40
	Pracownicy adm.-biurowi	69	25	6	57
	Pracownicy usług	53	43	5	67
	Robotnicy wykwalifikowani	59	38	2	129
	Robotnicy niewykwalifik.	52	48		50
	Rolnicy	62	38		56
Pracujący na własny rach.	83	13	4	51	
Bierni zawodowo	Renciści	39	55	7	85
	Emeryci	42	54	5	212
	Uczniowie i studenci	77	21	2	101
	Bezrobotni	62	38		59
	Gospodynie domowe i inni	54	42	5	53
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	68	30	2	128
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	58	39	3	85
	sekt. pryw. poza rolnict.	69	27	4	247
	prywatnym gosp. rolnym	58	40	2	45
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	62	36	2	215
	501-750	54	42	4	161
	751-1000	51	46	4	193
	1001-1500	55	42	3	115
	Powyżej 1500 zł	75	21	5	122
Ocena własnych war. mater.	Złe	48	50	2	143
	Średnie	52	44	4	478
	Dobre	69	28	3	431
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	61	38	1	59
	Raz w tygodniu	57	38	5	507
	1-2 razy w miesiącu	56	39	5	169
	Kilka razy w roku	58	39	2	198
	W ogóle nie uczestniczy	66	34		119
Poglądy polityczne	Lewica	58	38	4	136
	Centrum	61	35	4	351
	Prawica	63	35	3	341
	Trudno powiedzieć	47	49	5	223

Tabela 4

		Czy zna Pan(i) jakąś osobę spoza swojej rodziny, której gotów/gotowa był(a)by Pan(i) pomagać w dobrowolnej i nieodpłatnej pracy dla środowiska, osiedla, wsi czy miasta albo na rzecz potrzebujących?			Liczba osób
		Tak, znam	Nie, nie znam	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		42	53	5	1052
Płeć	Mężczyźni	46	49	5	497
	Kobiety	38	56	6	555
Wiek	18-24 lata	55	41	3	143
	25-34	44	50	6	203
	35-44	49	46	5	155
	45-54	41	54	5	187
	55-64	41	55	4	181
	65 lat i więcej	24	68	8	183
Miejsce zamieszkania	Wieś	41	54	5	393
	Miasto do 20 tys.	42	52	7	135
	20-100 tys.	42	54	4	202
	101-500 tys.	40	55	5	172
	501 tys. i więcej mieszk.	46	47	6	150
Wykształcenie	Podstawowe	34	59	7	269
	Zasadnicze zawodowe	38	57	4	268
	Średnie	45	51	4	355
	Wyższe	56	38	5	160
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	57	38	4	92
	Średni personel, technicy	60	35	5	40
	Pracownicy adm.-biurowi	44	49	7	57
	Pracownicy usług	34	58	8	67
	Robotnicy wykwalifikowani	38	56	6	129
	Robotnicy niewykwalifik.	28	69	3	50
	Rolnicy	51	46	2	56
Pracujący na własny rach.	64	30	5	51	
Bierni zawodowo	Renciści	34	59	7	85
	Emeryci	30	63	7	212
	Uczniowie i studenci	57	40	3	101
	Bezrobotni	35	61	4	59
	Gospodynie domowe i inni	41	58	1	53
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	48	47	5	128
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	40	57	4	85
	sekt. pryw. poza rolnict.	49	45	6	247
	prywatnym gosp. rolnym	50	50		45
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	46	50	4	215
	501-750	41	55	5	161
	751-1000	37	58	6	193
	1001-1500	36	62	2	115
	Powyżej 1500 zł	56	39	5	122
Ocena własnych war. mater.	Złe	31	63	6	143
	Średnie	39	56	5	478
	Dobre	49	46	5	431
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	51	47	2	59
	Raz w tygodniu	44	50	6	507
	1-2 razy w miesiącu	39	56	6	169
	Kilka razy w roku	38	54	8	198
	W ogóle nie uczestniczy	40	60	1	119
Poglądy polityczne	Lewica	45	54	1	136
	Centrum	43	53	4	351
	Prawica	47	48	5	341
	Trudno powiedzieć	31	59	10	223

Tabela 5

		Czy zna Pan(i) jakąś osobę spoza swojej rodziny, z którą gotów/gotowa był(a)by Pan(i) wspólnie prowadzić działalność gospodarczą (być współnikiem)?			Liczba osób
		Tak, znam	Nie, nie znam	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		39	54	7	1052
Płeć	Mężczyźni	47	47	6	497
	Kobiety	32	60	7	555
Wiek	18-24 lata	60	34	6	143
	25-34	55	39	7	203
	35-44	48	48	4	155
	45-54	36	58	6	187
	55-64	24	68	8	181
	65 lat i więcej	16	75	9	183
Miejsce zamieszkania	Wieś	36	56	8	393
	Miasto do 20 tys.	36	58	7	135
	20-100 tys.	39	54	6	202
	101-500 tys.	39	56	5	172
	501 tys. i więcej mieszk.	49	46	6	150
Wykształcenie	Podstawowe	25	69	7	269
	Zasadnicze zawodowe	35	57	9	268
	Średnie	47	48	5	355
	Wyższe	55	38	6	160
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	55	41	5	92
	Średni personel, technicy	48	46	6	40
	Pracownicy adm.-biurowi	54	40	5	57
	Pracownicy usług	43	46	10	67
	Robotnicy wykwalifikowani	44	47	10	129
	Robotnicy niewykwalifik.	25	69	6	50
	Rolnicy	36	64		56
Pracujący na własny rach.	61	37	2	51	
Bierni zawodowo	Renciści	26	67	8	85
	Emeryci	19	72	9	212
	Uczniowie i studenci	61	35	4	101
	Bezrobotni	38	56	6	59
	Gospodynie domowe i inni	30	62	8	53
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	47	46	7	128
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	50	45	6	85
	sekt. pryw. poza rolnict.	52	41	7	247
	prywatnym gosp. rolnym	34	66		45
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	39	57	4	215
	501-750	39	51	10	161
	751-1000	32	62	6	193
	1001-1500	34	62	4	115
	Powyżej 1500 zł	56	37	7	122
Ocena własnych war. mater.	Złe	28	67	6	143
	Średnie	34	59	8	478
	Dobre	49	45	6	431
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	29	65	6	59
	Raz w tygodniu	40	52	8	507
	1-2 razy w miesiącu	36	59	5	169
	Kilka razy w roku	40	51	9	198
	W ogóle nie uczestniczy	42	57	1	119
Poglądy polityczne	Lewica	38	56	6	136
	Centrum	42	53	5	351
	Prawica	44	50	7	341
	Trudno powiedzieć	29	62	9	223

Tabela 6

		Czy zna Pan(i) jakąś osobę spoza swojej rodziny, której gotów/gotowa był(a)by Pan(i) aktywnie pomagać w zostaniu radnym, posłem itp.?			Liczba osób
		Tak, znam	Nie, nie znam	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		37	59	4	1052
Płeć	Mężczyźni	40	56	4	497
	Kobiety	33	62	5	555
Wiek	18-24 lata	47	51	2	143
	25-34	39	56	5	203
	35-44	39	55	6	155
	45-54	35	61	5	187
	55-64	35	61	3	181
	65 lat i więcej	25	70	5	183
Miejsce zamieszkania	Wieś	36	59	5	393
	Miasto do 20 tys.	40	56	4	135
	20-100 tys.	36	62	2	202
	101-500 tys.	28	67	6	172
	501 tys. i więcej mieszk.	46	50	4	150
Wykształcenie	Podstawowe	26	69	5	269
	Zasadnicze zawodowe	33	64	3	268
	Średnie	40	56	4	355
	Wyższe	50	43	6	160
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	48	48	4	92
	Średni personel, technicy	47	46	7	40
	Pracownicy adm.-biurowi	42	57	2	57
	Pracownicy usług	23	68	10	67
	Robotnicy wykwalifikowani	30	65	4	129
	Robotnicy niewykwalifik.	29	68	3	50
	Rolnicy	48	52		56
Pracujący na własny rach.	49	45	6	51	
Bierni zawodowo	Renciści	32	62	6	85
	Emeryci	26	69	5	212
	Uczniowie i studenci	53	46	1	101
	Bezrobotni	36	60	4	59
	Gospodynie domowe i inni	33	59	7	53
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	40	55	5	128
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	36	61	4	85
	sekt. pryw. poza rolnict.	39	56	4	247
	prywatnym gosp. rolnym	42	56	2	45
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	43	53	4	215
	501-750	38	59	3	161
	751-1000	31	65	4	193
	1001-1500	36	61	3	115
	Powyżej 1500 zł	45	50	5	122
Ocena własnych war. mater.	Złe	26	71	3	143
	Średnie	35	60	5	478
	Dobre	41	55	4	431
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	42	53	5	59
	Raz w tygodniu	37	57	5	507
	1-2 razy w miesiącu	35	62	3	169
	Kilka razy w roku	32	63	5	198
	W ogóle nie uczestniczy	39	61	1	119
Poglądy polityczne	Lewica	37	62	1	136
	Centrum	40	57	3	351
	Prawica	40	55	5	341
	Trudno powiedzieć	25	67	8	223